

УДК 351.746.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.54>

ДІЯЛЬНІСТЬ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Степановський В.С.,

аспірант 1-го курсу навчання

Навчально наукового інституту права

Сумського державного університету

<https://orcid.org/0009-0009-4160-7574>

Степановський В.С. Діяльність Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану.

Наукова стаття присвячена дослідженню діяльності Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. На початку дослідження було проаналізовано історичні дані створення Служби безпеки України та її подальшого розвитку. Особливої уваги призначено подіям 2014 року, а саме анексії Автономної Республіки Крим та окупації значних територій Донецької та Луганської областей. Згадано про Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення засад діяльності Служби безпеки України від 26.10.2020 р. № 3196-д та зазначено про його сучасний стан. Проаналізовано чинні нормативно-правові положення діяльності Служби безпеки України, серед яких Конституція України, Закон України «Про Службу безпеки України». Окремо згадано про положення інших нормативно-правових актів, які визначають діяльність Служби безпеки України, а саме: Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», Закону України «Про боротьбу з тероризмом», Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Закону України «Про національну безпеку України», Закону України «Про державну таємницю» та інших. Досліджено діяльність Служби безпеки України під час дії воєнного стану, яка полягає у знешкодженні ворожих диверсійних-розвідувальних груп, затриманні колаборантів, ворожих шпигунів, участі в бойових діях та співпраці з іншими підрозділами Збройних Сил України. Запропоновано створення нового Кодексу про національну безпеку і оборону України в якому буде чітко врегульована діяльність Служби безпеки України та інших державних і правоохоронних органів у даній сфері. Також запропоновано розроблення Положення про перелік необхідних дій для протидії ворогу із визначенням обов'язків кожного органу.

Ключові слова: Служба безпеки України, безпека, порядок, державна безпека, національна безпека, нормативно-правовий акт, повноваження, внутрішня політика.

Stepanovskyi V.S. The activity of The Security Service of Ukraine as a subject of ensuring national security in the conditions of martial law.

The scientific article is intended to study the activity of the Security Service of Ukraine as a subject of ensuring national security in the conditions of martial law. At the beginning of the study, historical data on the creation of the Security Service of Ukraine and its further development were analyzed. Special attention is paid to the events of 2014, namely the annexation of the Autonomous Republic of Crimea and the occupation of large areas of the Donetsk and Luhansk regions. The Draft Law on Amendments to the Law of Ukraine "On the Security Service of Ukraine" on improving the principles of the Security Service of Ukraine dated October 26, 2020 № 3196-d was mentioned and its current state was noted. The current legal provisions of the Security Service of Ukraine, including the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Security Service of Ukraine», were analyzed. Separately mentioned are the provisions of other legal acts that determine the activities of the Security Service of Ukraine, namely: the Law of Ukraine «On Counterintelligence Activities», the Law of Ukraine «On Combating Terrorism», the Law of Ukraine «On Operative-Investigation Activities», the Law of Ukraine «On the organizational and legal foundations of combating organized crime», the Law of Ukraine «On National Security of Ukraine», the Law of Ukraine «On State Secrets» and others. The activity of the Security Service of Ukraine during martial law, which consists in neutralizing enemy sabotage and intelligence groups, arresting collaborators, enemy spies, participating in hostilities and cooperation with other units of the Armed Forces of Ukraine, has been studied. It is proposed to create a new Code on National Security and Defense of Ukraine, which will clearly regulate the activities of the Security Service of Ukraine and

other state and law enforcement agencies in this area. It is also proposed to develop the Regulation on the list of necessary actions to counter the enemy with the definition of the duties of each body.

Key words: Security Service of Ukraine, security, order, state security, national security, normative legal act, powers, internal policy.

Актуальність. Служба безпеки України є одним із важливих державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Даний орган роками виконує функції державного захисту територіальної цілісності України та державної безпеки у внутрішньому середовищі країни. Викликом для функціонування Служби безпеки України стали події 2014 року, а саме анексія Автономної Республіки Крим та захоплення значних територій Донецької та Луганської областей. З тих самих пір даний правоохоронний орган зазнав значних змін, оскільки не були виправдані сподівання суспільства стосовно виконання ним своїх функцій.

Новим викликом сьогодення для усього українського суспільства і в тому числі для Служби безпеки України стає повномасштабне військове вторгнення з боку російської федерації. Важливо саме визначити які повноваження має та які функції виконує Служба безпеки України в умовах воєнного стану, оскільки дана тематика майже не висвітлюється в сучасному науковому середовищі. Тому, існує нагальна потреба у визначенні адміністративно-правових основ діяльності Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану.

Мета цієї роботи полягає у визначенні адміністративно-правових основ діяльності Служби безпеки України як суб'єкта забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. На початку дослідження основ діяльності Служби безпеки України (далі – СБУ) як суб'єкта забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану слід трохи звернутися до історії створення даного правоохоронного органу.

Відповідно до інформації з офіційного веб-сайту СБУ даний орган був створений 25 березня 1992 року, й саме у цей день Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Службу безпеки України» і в цей же день особовий склад СБУ склав присягу на вірність українського народу [1].

За історичними даними, наведеними М.І. Ануфрієвим та іншими, упродовж 1991-2007 років у складі СБУ перебували такі органи, як: органи державної охорони вищих посадових осіб, на основі яких створено Управління державної охорони України; органи та підрозділи зовнішньої розвідки, на основі яких створена Служба зов-

нішньої розвідки України; органи та підрозділи спеціальних телекомунікаційних систем і захисту інформації з підпорядкованими військами урядового зв'язку, на основі яких створена Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України [2, с. 4-5].

Наступними випробуваннями для СБУ стали події 2014 року, а саме анексія Автономної Республіки Крим та окупація значної території Донецької та Луганської областей. За офіційною інформацією СБУ не змогли протистояти даним подіям, оскільки на цих територіях значну владу мали проросійські представники та й саме СБУ очолював Олександр Якименко який має громадянство росії й був прихильником Віктора Януковича.

Вищезазначені події запустили реформування процедуру реформування СБУ у зв'язку з низьким рівнем довіри до даного органу з боку громадськості. Так, за інформацією новинного інтернет ресурсу «УНІАН» до СБУ з недовірою у 2015 році відносились 62% громадян, натомість з довірою висловились лише 34% громадян. У порівнянні з результатами опитування від 13 січня 2023 року за інформацією «UNN» довіра з боку громадськості до СБУ зростає на 34% та складає 63% [3; 4].

Офіційно реформування СБУ розпочинається у 2020 році з розробки нового Проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення засад діяльності Служби безпеки України від 26.10.2020 р. № 3196-д. До цього часу даний законопроект досі не прийнято, але на думку автора, він має великий потенціал та може бути прийнятим в подальшому. Останньою новиною по проекту є те, що він був винесений до порядку денного Верховної Ради України від 07.02.2023 р. [5].

Сьогодні, на СБУ покладається ряд обов'язків стосовно захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, оборонного, науково-технічного потенціалу України, охорони державної таємниці, протидії тероризму, проведення контррозвідувальної діяльності тощо. Головою СБУ наразі є Генерал-майор Василь Малюк, якого було призначено на цю посаду з 7 лютого 2023 року.

Перейдемо до нормативно-правової основи діяльності СБУ. Так, на початку слід зазначити про те, що у своїй діяльності СБУ керуються принципами зазначеними в Конституції України.

В Конституції України також зазначені положення про засади діяльності СБУ, серед яких ст. 85 в якій визначені повноваження Верховної Ради України стосовно регулювання діяльності СБУ, а саме: призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України; затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України. В ст. 106 Конституції України вказані повноваження Президен-

та України стосовно СБУ, серед яких внесення до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України. В ст. 107 Конституції України закріплено, що до складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входить також Голова Служби безпеки України [6].

Саме в цих нормах Конституції України закріплені положення про підпорядкованість СБУ вищим державним органам України. Безумовно, кожен правоохоронець СБУ має дотримуватися усіх положень закріплених Конституції України, дбати про збереження державного суверенітету України, дбати про національну безпеку країни та не порушувати прав людини закріплених в положеннях Основного Закону.

Загальні положення про діяльність СБУ закріплені в Законі України «Про Службу безпеки України» (далі – Закон). Саме цим Законом визначено, що Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. До основних завдань СБУ ст. 2 Закону віднесені наступні: захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

Також, цим Законом закріплені положення про систему і організацію діяльності СБУ, кадри СБУ, повноваження СБУ, соціальний і правовий захист працівників СБУ, контроль і нагляд за діяльністю СБУ, відповідальність за правопорушення у сфері діяльності СБУ тощо [7].

Діяльність СБУ регулюється й іншими нормативно-правовими актами, такими як:

– ст. 5 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» СБУ визначено як спеціально уповноважений орган державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності;

– ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» визначає СБУ як головний орган у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю;

– ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», де вказано, що оперативні підрозділи СБУ здійснюють оперативно-розшукову діяльність;

– ч. 3 ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» визначено, що до державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю належить також СБУ;

– ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України» відносить СБУ до складу сектору безпеки і оборони України;

– ст. 5 Закону України «Про державну таємницю» вказує на те, що СБУ є спеціально уповноваженим державним органом у сфері забезпечення охорони державної таємниці тощо.

Автор вважає, що усі вищезазначені Закони України, їхні положення про національну безпеку, можна було б поєднати і створити на їхній основі Кодекс про національну безпеку і оборону України, де можна б було визначити всі повноваження як СБУ так і інших органів у даній сфері.

Перейдемо до аналізу діяльності СБУ під час воєнного стану. Напередодні початку повномасштабного військового вторгнення з боку російської федерації, 23 лютого 2022 року СБУ опублікували офіційну заяву щодо запровадження в Україні надзвичайного стану, в якому зазначили, що «наразі немає підстав для тривоги. Іде максимально злагоджена робота для найбільш ефективного захисту нашої країни та вашої безпеки» [8].

Вже 24 лютого 2022 року, у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Президентом України було видано Указ «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 [9].

У зв'язку з цим, на початку активних військових дій в Київській, Чернігівській, Сумській, Харківській, Донецькій, Луганській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій областях, де велися бойові дії, а також в інших областях країни, СБУ активно протистояли тероризму, екстремізму, колабораційній діяльності населення, злочинності та інших загроз суверенітету й безпеки України.

Безпосередньо п. 11 ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України» визначено одне з основних завдань СБУ, відповідно до якого вони зобов'язані сприяти забезпеченню режиму воєнного та надзвичайного стану [7].

За період воєнного стану, до Закону України «Про Службу безпеки України» було внесено лише дві зміни. Першою є зміна п. 21 ст. 24 Закону, якою покладено на СБУ ще одне завдання – здійснювати управління об'єктами державної власності, що належать до сфери її управління. Другою є оновлення положень про засоби масової інформації Законом України «Про медіа». Також, планується введення в дію від 29.06.2024 р. змін Законом України «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією» до п. 21 ст. 24 Закону, в якому буде вказано, що завданням СБУ є здійснення попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів технологічного тероризму, запобігання вчиненню терористичних актів з використанням небезпечних хімічних речовин, диверсій у суб'єктів господарювання хімічної промисловості та на об'єктах критичної інфраструктури [10–12].

Значна кількість правових актів що регламентують діяльність СБУ засекречена і не оприлюднюється в медіа-просторі, але, під час воєнного стану СБУ часто звертається до громадян з різни-

ми застереженнями, повідомляє про знешкодження ворожих диверсійних-розвідувальних груп, затримання колаборантів, ворожих шпигунів, діяльність СБУ на фронті, безпосередньо в бойових діях та співпрацю з іншими підрозділами Збройних Сил України.

Так, на офіційному вебсайті СБУ опубліковано повідомлення, за яким СБУ звітує про обов'язки правоохоронного органу під час воєнного стану, серед яких: затримка колаборантів, коректувальників вогню; знешкодження диверсійно-розвідувальних груп; фіксація переміщень ворожої техніки наряду з громадянами із офіційним чат-ботом у Telegram; кібероборона; документування доказів злочинів РФ на території України для пред'явлення у Міжнародному кримінальному суді в Гаазі; співпраця з фондом «Повернись живим» й іншими волонтерськими організаціями і т.д. [13].

На сьогоднішній день СБУ продовжують свою діяльність задля безпеки і захисту України й українського населення по всій Україні, й особливо біля окупованих територій Миколаївської (Кінбурнська коса), Харківської, Донецької, Луганської, Херсонської, Запорізької областей.

Висновки. Отже, діяльність Служби безпеки України регламентована нормативно-правовими актами, серед яких: Конституція України, Закон України «Про Службу безпеки України», Закон України «Про контррозвідувальну діяльність», Закон України «Про боротьбу з тероризмом», Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Закон України «Про національну безпеку України», Закон України «Про державну таємницю» та інших.

На основі цього, пропоную об'єднати норми вищезазначених Законів України, які закріплюють положення про національну безпеку та створити новий Кодекс про національну безпеку і оборону України, в якому буде чітко врегульована діяльність Служби безпеки України та інших державних і правоохоронних органів у даній сфері. Окремий розділ цього Кодексу має враховувати положення щодо діяльності правоохоронних органів під час воєнного стану в країні та мати чітке, розроблене Положення про перелік необхідних дій для протидії ворогу із визначенням обов'язків кожного органу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Служба безпеки України : офіційний вебсайт. Історія СБУ. URL: <https://ssu.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2023).
2. Служба Безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. Київ. ВД «Професіонал», 2022. 560 с.

3. Інтернет-портал новин «УНІАН». Українці найбільше довіряють армії і волонтерам, найменше – російським ЗМІ. Публікація від 03.08.2015 р. URL: <https://www.unian.ua/society/1107480-ukrajintsi-naybilshe-doviryayut-armiji-i-volonteram-naymensherosiyskim-zmi.html> (дата звернення: 12.04.2023).
4. Інтернет-портал новин «UNN». Довіра до СБУ в Україні зросли за рік на 34%, а до Нацполіції на 28% – опитування. Публікація від 13.01.2023 р. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/2011274-dovira-dosbu-v-ukrayini-zroslo-za-rik-na-34-a-donatspolitsiyi-na-28-opituvannya> (дата звернення: 12.04.2023).
5. Про Службу безпеки України щодо удосконалення засад діяльності Служби безпеки України : Проєкт Закону України від 26.10.2020 р. № 3196-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70243 (дата звернення: 14.04.2023).
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
7. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. Дата оновлення: 31.03.2023 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 27, ст. 382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
8. Служба безпеки України: офіційний вебсайт. Офіційна заява СБУ щодо запровадження в Україні надзвичайного стану. Публікація від 23.02.2022 р. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/ofitsiina-zaiava-sbu-shchodo-zaprovadzhennia-v-ukraini-nadzvychainoho-stanu> (дата звернення: 17.04.2023).
9. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. Дата оновлення: 14.02.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 17.04.2023).
10. Про внесення зміни до стаття 24 Закону України «Про Службу безпеки України» щодо управління об'єктами державної власності: Закон України від 04.11.2022 р. № 2733-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2733-20#Text> (дата звернення: 17.04.2023).

11. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX. Дата оновлення: 22.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 17.04.2023).
12. Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією: Закон України від 01.12.2022 р. № 2804-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-20#n1219> (дата звернення: 17.04.2023).
13. Служба безпеки України: офіційний вебсайт. Захищаємо Україну разом! URL: <https://ssu.gov.ua/zakhyshchajemo-ukrainu-razom> (дата звернення: 18.04.2023).